http://doi.org/10.62405/osi.2026.02.09

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ АКАДЕМІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДОСЛІДНИКА В УМОВАХ ВІДКРИТОЇ НАУКИ

Тетяна Храбан,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Анотація. *Поширення принципів відкритої науки супроводжується трансформацією дослідницьких практик, моделей академічної взаємодії та критеріїв оцінювання наукової діяльності, що актуалізує переосмислення академічної ідентичності дослідника.* ***Мета*** *статті полягає в концептуалізації академічної ідентичності дослідника в умовах відкритої науки та розробленні концептуальної моделі, яка відображає основні виміри її формування.* ***Матеріали і методи.*** *Дослідження має теоретико-концептуальний характер і виконане у форматі аналітико-тематичного огляду сучасної наукової літератури. Використано методи тематичного групування, порівняльного аналізу, концептуальної інтерпретації та теоретичного синтезу. До аналізу залучено дослідження, присвячені академічній ідентичності, відкритій науці, академічній культурі, трансформації дослідницьких практик, реформуванню систем оцінювання наукової діяльності та сучасним моделям академічної взаємодії.* ***Результати.*** *Академічна ідентичність розглядається як процес, що формується у взаємодії професійних цінностей, дослідницької діяльності, академічної комунікації та рефлексивного осмислення професійного досвіду. Аналіз сучасних досліджень свідчить, що розвиток відкритої науки змінює не лише організацію дослідницької діяльності, а й механізми професійного самовизначення дослідника, розширюючи спектр академічних ролей, форм професійної взаємодії та критеріїв академічного визнання. Це зумовлює необхідність розглядати академічну ідентичність як багатовимірний феномен, що формується в динаміці сучасного академічного середовища. На цій основі розроблено концептуальну модель, яка інтегрує ціннісний, діяльнісний, комунікативний і рефлексивний компоненти в єдину аналітичну систему та відображає їх взаємозалежність у процесі професійного становлення дослідника.* ***Висновки.*** *Запропонована інтерпретація дозволяє розглядати академічну ідентичність як результат взаємодії особистісних, професійних та інституційних чинників, а не як наслідок окремих форм академічної діяльності чи професійної соціалізації. Інтеграція ціннісного, діяльнісного, комунікативного та рефлексивного компонентів у межах єдиної концептуальної моделі розширює можливості теоретичного аналізу трансформації академічної праці в умовах відкритої науки та створює підґрунтя для подальшої операціоналізації академічної ідентичності, а також емпіричного дослідження взаємозв'язків між її структурними компонентами.*

Ключові слова: *академічна ідентичність; відкрита наука; дослідницькі практики; академічна кар'єра; дослідницькі компетентності; професійний розвиток.*

ВСТУП

Розвиток відкритої науки супроводжується суттєвими змінами в організації сучасної дослідницької діяльності, впливаючи на способи створення, поширення, оцінювання та використання наукового знання. Відкритий доступ до наукових публікацій, відкриті дослід-

© Храбан Тетяна, 2026

ницькі дані, забезпечення відтворюваності результатів, прозорість дослідницьких процедур, розвиток цифрової дослідницької інфраструктури та міжнародна міждисциплінарна співпраця дедалі частіше розглядаються як важливі складники сучасної академічної практики (UNESCO, 2021; European Commission, 2021). Такі зміни стосуються не лише технологічних або організаційних аспектів наукової роботи, а й професійних норм, академічних цінностей і моделей наукової взаємодії (UNESCO, 2021). У сучасному академічному середовищі зростає увага до відкритості дослідницького процесу, відповідального управління науковими даними, академічної доброчесності, колективного створення знань і широкої наукової комунікації, що поступово розширює традиційне уявлення про професійну діяльність дослідника (European Commission, 2021; CoARA, 2022). Паралельно зі зміною дослідницьких практик еволюціонують і підходи до осмислення професійної ролі дослідника. Якщо раніше академічне становлення переважно пов'язували з належністю до певної дисципліни, наукової школи чи університету, то сучасні дослідження дедалі частіше акцентують увагу на здатності науковця функціонувати в міжнародному, цифровому та відкритому академічному середовищі (Barrow et al., 2022; Borlaug et al., 2023). У зв'язку із цим академічна ідентичність дедалі частіше інтерпретується не як фіксована характеристика професійного статусу, а як процес, що формується під впливом інституційних змін, професійного досвіду, академічної взаємодії та трансформації дослідницького середовища (Marques et al., 2024; Xu & Barrow, 2024). Таке розуміння узгоджується із сучасними підходами до аналізу професійної ідентичності у вищій освіті, відповідно до яких вона формується й переосмислюється протягом академічної кар'єри залежно від змін професійного контексту та виконуваних ролей (McCune, 2021).

У цьому контексті перехід до відкритої науки надає проблематиці академічної ідентичності нового змісту. Відкриті дослідницькі практики передбачають готовність до прозорого представлення результатів, відповідального використання дослідницьких ресурсів, відкритого академічного діалогу, міжнародного партнерства та колективного виробництва знань (UNESCO, 2021; European Commission, 2021). Водночас зростає значення здатності дослідників працювати у відкритих академічних спільнотах, підтримувати професійні мережі, брати участь у міжнародній науковій співпраці та адаптуватися до нових моделей організації досліджень (CoARA, 2022). За таких умов академічну ідентичність доцільно розглядати не лише як характеристику індивідуального професійного розвитку, а і як один із чинників ефективного функціонування сучасного дослідницького середовища (Barrow et al., 2022; Marques et al., 2024). Для України ця проблематика набуває додаткової актуальності у зв'язку з інтеграцією до Європейського дослідницького простору та реалізацією Національного плану щодо відкритої науки. Розвиток цифрової дослідницької інфраструктури, інституційних репозитаріїв, політик відкритого доступу, практик відкритих дослідницьких даних і поступове реформування системи оцінювання наукової діяльності відповідно до європейських рекомендацій створюють нові умови для професійної діяльності українських учених (European Commission, 2021). У цих умовах дедалі більшої ваги набуває готовність дослідників поєднувати високий рівень наукової кваліфікації з дотриманням принципів відкритості, прозорості, дослідницької відповідальності та міжнародної академічної взаємодії, що може розглядатися як одна з важливих складових сучасної академічної ідентичності (Borlaug et al., 2023; McCune, 2021). Важливою складовою сучасних змін є також перегляд підходів до оцінювання наукової діяльності. У міжнародному академічному просторі дедалі більшого поширення набувають моделі, які поряд із науковими результатами враховують відкритість дослідницького процесу, практики поширення даних, прозорість досліджень, міждисциплінарну співпрацю та суспільну значущість наукових результатів (European Commission, 2021; CoARA, 2022). Такі підходи поступово змінюють критерії академічного визнання й актуалізують питання про те,

яким чином відкриті дослідницькі практики впливають на професійне самопозиціонування та академічну ідентичність дослідника (Xu & Barrow, 2024; Borlaug et al., 2023).

Попри помітне зростання кількості праць, присвячених відкритій науці, академічній ідентичності та реформуванню системи оцінювання досліджень, ці напрями переважно розвиваються паралельно. У дослідженнях відкритої науки основна увага зосереджується на принципах організації дослідницької діяльності, розвитку інфраструктури та механізмах упровадження відкритих практик, тоді як праці з академічної ідентичності аналізують професійне становлення дослідника, інституційні трансформації та зміни академічних ролей (Barrow et al., 2022; Marques et al., 2024). Водночас взаємозв'язок між відкритими дослідницькими практиками та процесами формування академічної ідентичності поки що не отримав достатнього концептуального осмислення. Це зумовлює доцільність розгляду академічної ідентичності як інтегративного концепту, що дає змогу поєднати інституційний, професійний, комунікативний і ціннісний виміри діяльності дослідника в умовах розвитку відкритої науки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика академічної ідентичності посідає дедалі важливіше місце в сучасних дослідженнях вищої освіти у зв'язку з трансформаціями академічного середовища, що охоплюють організацію наукової діяльності, університетське врядування, міжнародну співпрацю та моделі академічної кар'єри. Якщо в ранніх дослідженнях академічна ідентичність пов'язувалася насамперед із належністю дослідника до певної дисципліни, наукової школи чи університету, то сучасна література демонструє поступове розширення цього поняття й перехід до його багатовимірного трактування. Однією з перших праць, у яких академічну ідентичність розглянуто в контексті трансформації університетів, стала робота M. Henkel і A. Vabø (Henkel & Vabø, 2006). Дослідниці показали, що професійне самовизначення академічних працівників формується не лише через дисциплінарну належність, а й у взаємодії професійних цінностей, інституційних умов і організаційного контексту університету. Такий підхід започаткував відхід від статичного розуміння академічної ідентичності як характеристики професійного статусу. Подальший розвиток цієї концептуальної лінії простежується в довідкових та енциклопедичних працях. Зокрема, J. Drennan із співавторами (Drennan et al., 2020) визначають академічну ідентичність як інтегративну характеристику професійної діяльності, що охоплює ціннісні орієнтації, професійні ролі, академічні практики та форми взаємодії з академічною спільнотою. Аналогічну тенденцію відображає енциклопедична стаття L. Leišytė та A.-L. Rose (Leišytė & Rose, 2024), у якій академічна ідентичність розглядається як динамічний конструкт, що формується під впливом змін у вищій освіті, академічній професії та суспільних очікуваннях щодо діяльності університетів. Авторки наголошують, що сучасний дослідник одночасно взаємодіє з різними професійними, дисциплінарними, організаційними та міжнародними спільнотами, тому його академічна ідентичність не може бути пояснена лише через одну професійну роль або інституційну належність. Таким чином, сучасні концептуальні праці засвідчують зміну дослідницької перспективи: академічна ідентичність дедалі частіше трактується як багатовимірний феномен, у якому поєднуються професійний, інституційний, соціальний і ціннісний виміри академічної діяльності. Це створює підґрунтя для подальшого аналізу механізмів її формування та трансформації.

Зміщення дослідницької уваги від структурних характеристик академічної ідентичності до механізмів її формування стало однією з визначальних тенденцій сучасних досліджень. Якщо ранні праці переважно зосереджувалися на описі її основних складників, то нині академічна ідентичність дедалі частіше розглядається як така, що формується, змінюється й переосмислюється впродовж професійної кар'єри. Важливе значення для становлення такого бачення мала концепція траєкторії ідентичності, запропонована L. McAlpine, C. Amundsen

і G. Turner (McAlpine et al., 2014). У її межах професійна ідентичність інтерпретується як результат тривалої взаємодії особистісного досвіду, професійної діяльності та інституційного середовища. Відповідно академічне становлення не завершується після здобуття наукового ступеня, а продовжується впродовж усієї професійної кар'єри, супроводжуючись зміною ролей, професійних завдань і академічних контекстів. Аналітичний огляд M. Barrow, B. Grant і L. Xu (Barrow et al., 2022) суттєво розширює розуміння процесуального характеру академічної ідентичності. Узагальнюючи сучасний стан досліджень, автори показують, що академічна ідентичність осмислюється в межах кількох взаємодоповнювальних теоретичних традицій — соціокультурної, соціологічної, постструктуралістської та діяльнісної. Водночас вони наголошують, що жодна з них окремо не дає вичерпного пояснення професійного становлення дослідника, що актуалізує потребу в інтегративному концептуальному підході. Цей висновок узгоджується з результатами огляду R. Marques, A. Lopes та A. Magalhães (Marques et al., 2024), у якому академічну ідентичність розглянуто в контексті сучасних трансформацій університетського сектору. Автори показують, що реформування університетського управління, інтернаціоналізація науки, зміна моделей академічної кар'єри та професійних очікувань змінюють умови професійного самовизначення дослідників. Унаслідок цього академічна ідентичність дедалі частіше інтерпретується як контекстно зумовлений феномен, конфігурація якого визначається взаємодією особистісних, професійних та інституційних чинників, а не як сукупність відносно сталих професійних характеристик. Новий вимір процесуального підходу запропонували K. Povilaitis та L. Jõgi (Povilaitis & Jõgi, 2026), які інтерпретують академічну ідентичність через поняття лімінальності. Автори звертають увагу на те, що професійний розвиток дослідника супроводжується численними переходами між різними академічними ролями, професійними статусами й організаційними середовищами. Саме такі перехідні стани стають важливими моментами переосмислення професійної позиції та сприяють оновленню академічної ідентичності. Отже, сучасна література достатньо послідовно демонструє перехід від статичного до процесуального розуміння академічної ідентичності. Вона дедалі частіше розглядається не як завершений результат професійної соціалізації, а як безперервний процес професійного становлення, що відбувається під впливом особистого досвіду, інституційних трансформацій і змін академічного середовища.

Поряд із процесуальним підходом у сучасній літературі дедалі більше уваги приділяється аналізу академічного середовища як простору, у якому формується академічна ідентичність. У цьому контексті дослідники зміщують акцент із внутрішніх характеристик особистості на особливості професійної взаємодії, організаційних умов і соціальних практик, що визначають академічне становлення. Помітний внесок у систематизацію цього напряму зроблено в систематичному огляді J. Mula-Falcón, K. Caballero та J. Domingo Segovia (Mula-Falcón et al., 2022). Проаналізувавши сучасні емпіричні дослідження, автори показали, що академічна ідентичність формується під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників, серед яких провідне місце посідають інституційна політика університету, професійні ролі, академічна культура, міжособистісна взаємодія та особливості академічної кар'єри. Це дає підстави розглядати академічну ідентичність як результат постійної взаємодії індивідуального досвіду із соціальним і професійним середовищем. Результати подальшого дослідження цих самих авторів (Mula-Falcón et al., 2024) розширюють зазначений підхід. Використання візуальних методів дало змогу показати, що самі академічні працівники сприймають власну професійну ідентичність як систему взаємопов'язаних ролей, професійних цінностей, форм взаємодії та соціальних зв'язків. Таким чином, академічна ідентичність постає не як сукупність окремих професійних характеристик, а як багатовимірна конструкція, що інтегрує різні аспекти академічної діяльності. Особливу увагу взаємозв'язку між інституційним середовищем та академічною ідентичністю приділяють S. Borlaug, S. Tellmann і A. Vabø (Borlaug et al., 2023).

Автори зазначають, що сучасний університет стає простором постійного узгодження професійних цінностей дослідника з організаційними вимогами, управлінськими практиками та новими моделями академічної праці. Унаслідок цього академічна ідентичність формується як результат взаємодії професійної автономії та інституційного контексту, а не як їх проста сума.

Соціальний вимір академічної ідентичності знаходить відображення і в роботах, присвячених академічній участі. Так, S. Harness і P. Boyd (Harness & Boyd, 2021) показують, що професійна ідентичність підтримується та розвивається в процесі повсякденної академічної взаємодії, тоді як A. Mukherjee і V. Fernandes (Mukherjee & Fernandes, 2024), досліджуючи міжнародних аспірантів, демонструють важливу роль міжкультурного академічного середовища, міжнародної мобільності та входження до нових професійних спільнот у процесі професійного самовизначення. Таким чином, сучасні дослідження дедалі послідовніше розглядають академічне середовище не лише як зовнішній контекст професійної діяльності, а і як один із визначальних чинників формування академічної ідентичності. Водночас основна увага цих праць зосереджується переважно на організаційних, соціальних або професійних умовах академічної діяльності. Значно менше уваги приділено тому, як трансформація самої моделі організації науки, пов'язана з поширенням принципів відкритої науки, впливає на переосмислення академічної ідентичності.

Розвиток відкритої науки створює якісно новий контекст для аналізу академічної ідентичності, оскільки змінює не лише інструменти дослідницької діяльності, а й принципи організації академічної праці. Відкритий доступ до результатів досліджень, відкриті дослідницькі дані, цифрові дослідницькі інфраструктури, відкриті форми наукової комунікації та нові підходи до оцінювання досліджень поступово трансформують уявлення про професійну діяльність сучасного дослідника (UNESCO, 2021; European Commission, 2022; CoARA, 2022). Попри інтенсивний розвиток досліджень відкритої науки, дослідження академічної ідентичності переважно аналізують професійне становлення, академічну кар'єру, дисциплінарні культури, інституційні трансформації або академічну участь (Barrow et al., 2022; Borlaug et al., 2023; Marques et al., 2024; Leišytė & Rose, 2024). Хоча сучасні автори дедалі частіше наголошують на впливі змін академічного середовища на формування академічної ідентичності, відкрита наука рідко розглядається як самостійний концептуальний чинник її трансформації. Саме ця обставина визначає дослідницьку нішу пропонованої статті. На відміну від наявних підходів, у роботі академічна ідентичність розглядається не лише як характеристика професійного розвитку дослідника, а і як інтегративний концепт, що дає змогу інтерпретувати трансформацію сучасних дослідницьких практик у контексті відкритої науки. Така перспектива створює підґрунтя для подальшого концептуального осмислення взаємозв'язку між цінностями відкритої науки, зміною професійних ролей дослідника та формуванням його академічної ідентичності.

Мета статті полягає в концептуальному осмисленні трансформації академічної ідентичності дослідника в умовах відкритої науки та визначенні теоретичних орієнтирів для інтерпретації сучасних дослідницьких практик, пов'язаних із відкритістю, співпрацею, прозорістю й новими принципами оцінювання наукової діяльності.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Дослідження має теоретико-концептуальний характер і виконане у форматі аналітичного огляду наукової літератури. Його метою є концептуальне узагальнення сучасних підходів до осмислення академічної ідентичності дослідника в умовах розвитку відкритої науки, а також виявлення основних напрямів трансформації професійних ролей, академічних практик і моделей наукової взаємодії. Матеріал дослідження становили монографії, статті в міжнародних

рецензованих наукових журналах, оглядові публікації та програмні документи міжнародних організацій, присвячені відкритій науці, академічній ідентичності, реформуванню системи оцінювання досліджень, академічній доброчесності, відкритим дослідницьким практикам і сучасним моделям наукової комунікації. До корпусу джерел включено як праці, що сформували теоретичні засади дослідження академічної ідентичності, так і сучасні публікації, у яких аналізуються інституційні зміни, цифровізація науки, розвиток відкритих дослідницьких практик та їхній вплив на професійну діяльність дослідників.

Методологічною основою роботи став аналітико-тематичний огляд літератури (Khraban, 2024), що поєднував елементи якісного концептуального аналізу та порівняльної інтерпретації наукових підходів. Аналіз здійснювався в кілька етапів: добір релевантних джерел відповідно до предмета дослідження; їх тематичне групування за основними дослідницькими напрямами (відкрита наука, академічна ідентичність, реформування оцінювання досліджень, професійні ролі дослідника); порівняння концептуальних підходів і виявлення спільних та відмінних інтерпретацій; синтез отриманих результатів у межах єдиної теоретичної моделі. Основну увагу зосереджено на аналізі того, яким чином принципи відкритої науки співвідносяться з процесами формування академічної ідентичності, трансформацією професійних ролей дослідника, розвитком відкритих форм академічної взаємодії та зміною критеріїв наукового визнання. Застосований підхід дав змогу інтегрувати результати досліджень, що належать до різних наукових напрямів, і сформувати цілісне концептуальне бачення академічної ідентичності дослідника в умовах розвитку відкритої науки та трансформації сучасного дослідницького середовища.

РЕЗУЛЬТАТИ І ДИСКУСІЇ

Відкрита наука дедалі частіше розглядається не лише як сукупність практик відкритого доступу чи цифрових інструментів, а і як нова модель організації дослідницької діяльності, у межах якої змінюються принципи створення, поширення й оцінювання наукового знання (UNESCO, 2021; European Commission, 2021). Із цієї точки зору її значення полягає не стільки у впровадженні окремих технологічних рішень, скільки в зміні логіки функціонування академічного середовища. Якщо традиційна модель дослідницької діяльності була зорієнтована переважно на кінцевий результат у вигляді наукової публікації, то сучасні підходи дедалі більшою мірою охоплюють увесь цикл дослідження — від планування та документування методології до відкритого поширення результатів, управління даними та забезпечення відтворюваності досліджень. У такому контексті змінюється саме уявлення про професійну діяльність дослідника. Її зміст дедалі менше визначається лише здатністю продукувати нові знання й дедалі більше пов'язується зі здатністю здійснювати дослідження в умовах відкритої взаємодії, цифрової інфраструктури та міжнародної співпраці. Відповідно професійна компетентність починає охоплювати не лише дисциплінарну експертизу, а й уміння працювати з відкритими даними, використовувати сучасні засоби наукової комунікації, забезпечувати прозорість дослідницького процесу та дотримуватися принципів відповідального дослідження. На наш погляд, саме ця зміна створює передумови для переосмислення академічної ідентичності, оскільки трансформує не окремі професійні функції, а спосіб включення дослідника в академічне середовище. Водночас вплив відкритої науки на академічну ідентичність не має прямолінійного характеру. Прийняття принципів відкритості саме по собі не зумовлює зміни професійної самоідентифікації. Вона опосередковується інституційними умовами, дисциплінарною культурою, практиками академічного оцінювання, рівнем розвитку цифрової інфраструктури та особливостями професійної взаємодії. Тому академічну ідентичність доцільно розглядати не як безпосередній результат упровадження відкритої науки, а як процес, у межах якого дослідник адаптує власні професійні орієнтири до нових умов

здійснення наукової діяльності. Саме така інтерпретація дає змогу перейти від нормативного опису відкритої науки до аналізу механізмів професійного становлення дослідника. Якщо в традиційних підходах академічна ідентичність пов'язувалася переважно з дисциплінарною належністю або інституційною афіліацією, то сучасні дослідження дедалі частіше трактують її як процес, що розгортається у взаємодії особистого досвіду, академічного середовища та професійної діяльності (Barrow et al., 2022; Borlaug et al., 2023; Marques et al., 2024).

Процесуальний характер академічної ідентичності, на нашу думку, доцільно розглядати як наслідок змін у способах організації сучасної наукової діяльності. Якщо за традиційної моделі професійне становлення дослідника пов'язувалося переважно з поступовим накопиченням досвіду в межах певної дисципліни чи академічної установи, то в умовах відкритої науки воно дедалі більше залежить від здатності адаптуватися до нових форм академічної взаємодії, інтегруватися в міжнародні дослідницькі мережі, працювати у відкритих цифрових середовищах та постійно переосмислювати власну професійну роль. Таке розуміння узгоджується з концепцією траєкторії ідентичності, відповідно до якої академічна ідентичність формується протягом усієї професійної кар'єри під впливом взаємодії особистісних, соціальних та інституційних чинників (McAlpine et al., 2014). У контексті відкритої науки ця взаємодія набуває нового виміру, оскільки професійний розвиток дедалі більше пов'язується зі здатністю дослідника інтегруватися у відкриті форми академічної взаємодії, міжнародні дослідницькі мережі та цифрові дослідницькі середовища. Таке трактування окреслює загальну логіку професійного становлення дослідника, однак залишає відкритим питання про те, які саме чинники визначають цей процес у сучасному академічному середовищі. Відповідь на нього частково пропонують сучасні емпіричні дослідження, що конкретизують механізми формування академічної ідентичності. Їх результати свідчать, що вона формується на перетині професійних ролей, академічних цінностей, моделей взаємодії та інституційного середовища (Mula-Falcón et al., 2022; Mula-Falcón et al., 2024; Leišytė & Rose, 2024; Povilaitis & Jõgi, 2026). Показово, що жоден із цих чинників не розглядається як самодостатній: професійне самовизначення виникає саме в процесі їх взаємодії. Це дозволяє припустити, що в умовах відкритої науки академічна ідентичність дедалі меншою мірою визначається окремими характеристиками дослідника й дедалі більшою — способом його участі в сучасних дослідницьких практиках та академічних спільнотах. Принциповим наслідком таких змін є трансформація взаємозв'язків між окремими видами академічної діяльності. Якщо раніше вони могли існувати відносно автономно, то в умовах відкритої науки дедалі більше інтегруються в єдину професійну систему. Участь у міжнародних проєктах, відкритий обмін результатами досліджень, управління дослідницькими даними, академічне рецензування, наукова комунікація та взаємодія в професійних мережах уже не виступають додатковими складниками діяльності дослідника. Вони утворюють взаємопов'язану систему академічних практик, у межах якої відбувається професійне самовизначення. За такого підходу академічну ідентичність доцільно інтерпретувати як результат інтеграції різних форм академічної активності, а не як похідну від окремої професійної функції. Саме така інтегративна логіка дозволяє перейти від аналізу окремих чинників формування академічної ідентичності до їх концептуального узагальнення. Це створює підґрунтя для побудови моделі, у якій академічна ідентичність постає не як сукупність ізольованих характеристик, а як система взаємопов'язаних компонентів, що спільно визначають професійне становлення дослідника в умовах відкритої науки.

Інтеграція різних форм академічної діяльності закономірно змінює й уявлення про те, за якими критеріями оцінюється професійна діяльність дослідника. Якщо раніше професійне визнання асоціювалося переважно з публікаційною продуктивністю та дисциплінарною репутацією, то сучасна академічна практика дедалі більше враховує відкритість дослідницького процесу, відповідальне управління даними, готовність до співпраці, дотримання принци-

пів академічної доброчесності та внесок у розвиток професійної спільноти (UNESCO, 2021; CoARA, 2022). Інакше кажучи, оцінюється вже не лише кінцевий науковий результат, а й спосіб його створення, представлення та включення в систему відкритої наукової взаємодії. Це дозволяє припустити, що професійне визнання поступово зміщується від оцінювання виключно результатів дослідження до оцінювання дослідницьких практик, які забезпечують їхню прозорість, відтворюваність і суспільну цінність. Не менш важливою є трансформація соціального виміру академічної ідентичності. Концепція спільнот практики E. Wenger (Wenger, 1998) дає змогу інтерпретувати професійне становлення як процес поступового входження до академічної спільноти через участь у спільній діяльності. В умовах відкритої науки сама академічна спільнота набуває іншої конфігурації: вона дедалі менше зосереджується в межах окремого університету чи наукової школи й дедалі більше функціонує як мережеве середовище, що поєднує міжнародні дослідницькі колективи, цифрові інфраструктури та професійні платформи. У цьому випадку відчуття академічної належності формується не лише через інституційну афіліацію, а й через регулярну участь у відкритих формах професійної взаємодії.

Таким чином, результати концептуального аналізу свідчать, що академічну ідентичність доцільно розглядати як процес, у якому професійне становлення дослідника відбувається під впливом взаємодії кількох взаємопов'язаних чинників. У сучасних дослідженнях увага зосереджується на різних аспектах цього процесу: професійній соціалізації, дисциплінарному контексті, інституційних умовах, академічній взаємодії, трансформації професійних ролей і розвитку відкритої науки. Проте кожен із цих аспектів висвітлює лише окремий вимір академічної ідентичності. На наш погляд, саме контекст відкритої науки особливо виразно демонструє взаємозалежність цих вимірів. Зміни в організації дослідницької діяльності супроводжуються одночасною трансформацією професійних цінностей, характеру академічної взаємодії, дослідницьких практик і способів професійного самовизначення. Це означає, що пояснення академічної ідентичності потребує не стільки зіставлення окремих чинників, скільки розгляду їх як елементів єдиної системи. У такому ракурсі доцільно перейти від аналізу окремих характеристик академічної ідентичності до їх концептуальної інтеграції. Запропонована концептуальна модель виходить із припущення, що академічна ідентичність формується в результаті взаємодії чотирьох взаємопов'язаних компонентів — ціннісного, діяльнісного, комунікативного та рефлексивного. Така структура не претендує на вичерпність, однак створює аналітичну рамку, яка дозволяє розглядати професійне становлення дослідника як цілісний процес в умовах відкритої науки.

Ціннісний компонент визначає нормативні орієнтири, через які дослідник осмислює власну професійну діяльність. Його зміст становлять академічна доброчесність, відкритість, відповідальність, прозорість дослідницького процесу, повага до авторства, готовність до співпраці та орієнтація на суспільну значущість наукового знання (UNESCO, 2021; European Commission, 2022; CoARA, 2022). У контексті відкритої науки ці принципи виконують не лише регулятивну функцію. Вони визначають критерії професійної самооцінки дослідника й формують уявлення про те, що означає бути повноправним учасником сучасної академічної спільноти. Таким чином, академічна ідентичність формується не тільки через виконання професійних вимог, а й через їх внутрішнє прийняття як особистісно значущих професійних орієнтирів.

Діяльнісний компонент відображає практичний вимір академічної ідентичності. Його зміст не обмежується окремими видами наукової роботи, а охоплює весь цикл сучасної дослідницької діяльності — від планування дослідження й підготовки публікацій до управління дослідницькими даними, використання цифрових інструментів, участі в міжнародних і міждисциплінарних проєктах, відкритому рецензуванні та інших формах академічної взаємодії.

Саме в процесі професійної діяльності нормативні орієнтири набувають практичного змісту, а академічна ідентичність переходить із рівня декларативних цінностей у площину реальної дослідницької практики. У цьому розумінні вона формується не поза діяльністю, а внаслідок її постійного здійснення та переосмислення.

Комунікативний компонент характеризує способи включення дослідника до академічного середовища. На відміну від традиційного розуміння академічної комунікації як поширення результатів досліджень, сучасні дослідницькі практики передбачають безперервну професійну взаємодію, що реалізується через міжнародне партнерство, міждисциплінарний діалог, відкритий обмін даними, використання цифрових дослідницьких платформ і спільне створення знань. За таких умов саме характер професійної взаємодії значною мірою визначає можливості інтеграції дослідника до академічних спільнот та підтримує відчуття професійної належності. Це узгоджується із сучасними дослідженнями, які розглядають участь у професійних мережах як один із важливих чинників формування академічної ідентичності (Leišytė & Rose, 2024; Mula-Falcón et al., 2022). Водночас результати проведеного аналізу дають підстави припустити, що в умовах відкритої науки саме комунікативний компонент дедалі частіше стає механізмом інтеграції інших складників моделі, забезпечуючи взаємозв'язок між професійними цінностями, практиками та рефлексією.

Рефлексивний компонент забезпечує здатність дослідника підтримувати цілісність власної академічної ідентичності в умовах постійних змін академічного середовища. Він охоплює критичне осмислення власних дослідницьких практик, готовність адаптуватися до нових професійних вимог, переоцінювати накопичений досвід і коригувати дослідницькі стратегії відповідно до змін академічного контексту. У цьому аспекті рефлексія виконує інтегративну функцію, поєднуючи попередній професійний досвід із новими формами дослідницької діяльності. Така інтерпретація узгоджується з процесуальним розумінням академічної ідентичності, відповідно до якого вона не є завершеним результатом професійної соціалізації, а безперервно розвивається протягом академічної кар'єри (Povilaitis & Jõgi, 2026; Marques et al., 2024).

Запропонована модель виходить із припущення, що жоден із її компонентів не визначає академічну ідентичність сам по собі. Її формування відбувається не шляхом послідовного накопичення окремих професійних характеристик, а внаслідок постійної взаємодії професійних цінностей, дослідницької діяльності, академічної комунікації та рефлексії. Саме тому зміни в одному з компонентів закономірно позначаються на інших. Наприклад, участь у міжнародному дослідницькому проєкті розширює не лише спектр професійної діяльності дослідника, а й змінює його академічні зв'язки, актуалізує переосмислення професійних орієнтирів і стимулює рефлексію щодо власної дослідницької практики. Аналогічно інтеграція принципів відкритої науки впливає не на окремі складники академічної діяльності, а на характер їхньої взаємодії, формуючи нові способи професійного самовизначення. Аналітична цінність запропонованої моделі полягає в тому, що вона дозволяє інтерпретувати академічну ідентичність не як сукупність окремих професійних характеристик або результат дії одного домінантного чинника, а як динамічну систему взаємопов'язаних процесів. Такий підхід дає змогу пояснити, чому зміни, пов'язані з розвитком відкритої науки, одночасно трансформують професійні орієнтири дослідника, його дослідницькі практики, академічні зв'язки та механізми професійного самовизначення. У цьому контексті запропонована модель може слугувати концептуальною основою для подальшої операціоналізації академічної ідентичності та емпіричного дослідження взаємозв'язків між її компонентами.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає підстави розглядати академічну ідентичність дослідника як динамічний професійний конструкт, формування якого відбувається в умовах трансформації

сучасних дослідницьких практик. На відміну від підходів, що пов'язують академічну ідентичність переважно з дисциплінарною належністю, професійною соціалізацією або інституційним середовищем, запропоноване концептуальне осмислення виходить із того, що її розвиток визначається взаємодією професійних цінностей, характеру дослідницької діяльності, академічної комунікації та рефлексивного переосмислення власної професійної ролі. У такому розумінні відкрита наука постає не лише як нова модель організації наукової діяльності, а й як середовище, у якому змінюються способи професійної взаємодії, критерії академічного визнання та уявлення про роль дослідника.

Теоретичне узагальнення сучасних підходів дало змогу запропонувати концептуальну модель академічної ідентичності, що охоплює чотири взаємопов'язані компоненти: ціннісний, діяльнісний, комунікативний і рефлексивний. На відміну від лінійних моделей професійного становлення, запропонована модель ґрунтується на припущенні про їхню постійну взаємодію, унаслідок якої зміни в одному компоненті супроводжуються трансформацією інших. Такий підхід дозволяє інтерпретувати академічну ідентичність як відкриту систему, що безперервно розвивається під впливом сучасних форм організації дослідницької діяльності.

Запропонована концептуальна модель може слугувати теоретичною основою для подальшого аналізу академічної ідентичності в контексті відкритої науки, а також для дослідження взаємозв'язку між трансформацією дослідницьких практик, професійними цінностями та академічною взаємодією. Перспективи подальших досліджень пов'язані з операціоналізацією запропонованої моделі, визначенням індикаторів її компонентів та емпіричною перевіркою характеру взаємозв'язків між ними в дослідників на різних етапах академічної кар'єри.

REFERENCES

Barrow, M., Grant, B., & Xu, L. (2022). Academic identities research: Mapping the field's theoretical frameworks. *Higher Education Research & Development, 41*(2), 240–253. https://doi.org/10.1080/07294360.2020.1849036

Borlaug, S. B., Tellmann, S. M., & Vabø, A. (2023). Nested identities and identification in higher education institutions: The role of organizational and academic identities. *Higher Education, 85*(2), 359–377. https://doi.org/10.1007/s10734-022-00837-5

Coalition for Advancing Research Assessment. (2022). *Agreement on reforming research assessment*. Zenodo. https://doi.org/10.5281/zenodo.6416797

Drennan, J., Clarke, M., Hyde, A., Politis, Y. (2020). Academic Identity in Higher Education. In: Teixeira, P.N., Shin, J.C. (eds), *The International Encyclopedia of Higher Education Systems and Institutions* (pp. 11-16). Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-017-8905-9_300

European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. (2021). *Towards a reform of the research assessment system: Scoping report*. Publications Office of the European Union. https://doi.org/10.2777/707440

Harness, S., & Boyd, P. (2021). Academic identities and their deployment within tutorials. International *Journal of Educational Research, 108*, Article 101777. https://doi.org/10.1016/j.ijer.2021.101777

Henkel, M., & Vabø, A. (2006). Academic Identities. In Kogan, M., Henkel, M., Bauer, M., & Bleiklie, I. (eds) *Transforming higher education* (Vol. 13, pp. 129–143). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-4657-5_7

Khraban, T. (2024). Rekomendatsii shchodo yakisnoho vysvitlennia problem neperervnoi osvity [Guidelines for quality coverage of continuing education issues]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka, 3*(80), 57–66. [in Ukrainian]. https://doi.org/10.28925/2412-0774.2024.3.5

Leišytė, L., & Rose, A.-L. (2024). Academic identities. In *Elgar encyclopedia of interdisciplinarity and transdisciplinarity* (pp. 1–4). Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781035317967.ch01

Marques, R. M. G., Lopes, A., & Magalhães, A. M. (2024). Academic identities and higher education change: Reviewing the evidence. *Educational Research, 66*(2), 228–244. https://doi.org/10.1080/00131881.2024.2334760

McAlpine, L., Amundsen, C. & Turner, G. (2014), Identity-trajectory: Reframing early career academic experience. *British Educational Research Journal, 40*, 952–969. https://doi.org/10.1002/berj.3123

McCune, V. (2021). Academic identities in contemporary higher education: Sustaining identities that value teaching. *Teaching in Higher Education, 26*(1), 20–35. https://doi.org/10.1080/13562517.2019.1632826

Mukherjee, A., & Fernandes, V. (2024). International graduate research students: Evolving academic identities. *Journal of International Students, 14*(4), 841-861. https://doi.org/10.32674/jis.v14i4.6420

Mula-Falcón, J., Caballero, K., & Domingo Segovia, J. (2022). Exploring academics' identities in today's universities: A systematic review. *Quality Assurance in Education, 30*(1), 118–134. https://doi.org/10.1108/QAE-09-2021-0152

Mula-Falcón, J., Domingo, J., & Caballero, K. (2024). Academic identities in today's university: a visual study. *Higher Education Research & Development, 43*(5), 1124–1141. https://doi.org/10.1080/07294360.2024.2317281

Povilaitis, K., & Jõgi, L. (2026). Understanding academic identity through liminality: Implications for leadership and academic development. *Frontiers in Education, 11*, Article 1763425. https://doi.org/10.3389/feduc.2026.1763425

UNESCO. (2021). *UNESCO recommendation on open science*. https://doi.org/10.54677/MNMH8546

Wenger, E. (1998). *Communities of practice: Learning, meaning, and identity*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511803932

Xu, L., & Barrow, M. (2024). «Playing the same game differently»: Constituting academic identities in four disciplines. *Higher Education, 88*(4), 1645–1661. https://doi.org/10.1007/s10734-024-01187-0

A CONCEPTUAL MODEL OF A RESEARCHER'S ACADEMIC IDENTITY IN THE CONTEXT OF OPEN SCIENCE

Abstract. *The increasing implementation of open science principles is causing significant changes in research practices, academic interaction models, and research assessment approaches. This development has created a necessity to reevaluate the concept of the researcher's academic identity. The purpose of this study is to conceptualize the researcher's academic identity in the context of open science and to develop a conceptual model that captures the principal dimensions of its formation.* ***Materials and methods.*** *The study employs a theoretical and conceptual design and is conducted as an analytical thematic review of contemporary scholarly literature. The methodological framework employed in this study integrates thematic grouping, comparative analysis, conceptual interpretation, and theoretical synthesis. The analysis draws on studies addressing academic identity, open science, academic culture, the transformation of research practices, reforms in research assessment, and contemporary models of academic interaction.* ***Results.*** *Academic identity is conceptualized as a multifaceted process influenced by the interaction of professional values, research practices, academic communication, and reflective engagement with professional experience. The analysis indicates that the development of open science transforms not only the organization of research activities but also the mechanisms of researchers' professional self-positioning by expanding the range of*

academic roles, forms of professional interaction, and criteria of academic recognition. These developments suggest that academic identity is best understood as a multidimensional phenomenon evolving within the changing academic environment. On this basis, a conceptual model is developed that integrates four interrelated components — axiological, activity-based, communicative, and reflective — into a unified analytical framework and explains their interaction in the process of researchers' professional development. ***Conclusions.*** *This interpretation conceptualizes academic identity as the outcome of the interaction between personal, professional, and institutional factors, rather than as a product of particular forms of academic activity or professional socialization. Integrating the axiological, activity-based, communicative, and reflective components within a single conceptual model broadens the theoretical understanding of the transformation of academic work in the context of open science. This provides a foundation for the further operationalization of academic identity and empirical investigation of the relationships among its structural components.*

Keywords: *academic identity; open science; research practices; academic career; research competencies; professional development.*

Декларації

Декларація про персональні та конфіденційні дані.
Дослідження не передбачало використання персональних чи конфіденційних даних. Висновок етичного комітету не передбачено.

Декларація про конфлікт інтересів.
Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Декларація про джерело фінансування.
Автор заявляє про відсутність джерела фінансування дослідження.

Декларація про використання інструментів штучного інтелекту.
Автор заявив про використання інструменту ШІ ChatGPT, OpenAI для мовно-стилістичного редагування тексту, вдосконалення його структури та логічної послідовності викладу. Автор перевірив та відредагував результат і несе повну відповідальність за зміст, достовірність і новизну рукопису.

Заява про доступність даних: *набори даних, згенеровані та/або проаналізовані під час поточного дослідження, доступні в авторів за обґрунтованим запитом.*

Відкритий доступ: *стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons «Зазначення авторства» 4.0 Міжнародна (CC BY 4.0):* https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.uk

Авторські права: *авторські права на цю статтю зберігаються за автором, а права першої публікації надаються журналу «Відкрита наука та інновації».*

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Храбан Тетяна — Державний університет «Київський авіаційний інститут», Київ, Україна; tetiana.khraban@npp.kai.edu.ua; ORCID: 0000-0001-5169-5170

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Khraban Tetyana — State University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv, Ukraine; tetiana.khraban@npp.kai.edu.ua; ORCID: 0000-0001-5169-5170

Надійшла до редакції 04.08.2026
Прийнята до друку 15.10.2026
Дата публікації 26.11.2026